

Е.К. Өтебаев¹, Р.Х. Темиргазин¹, С.Б. Кенжебаева¹

Alikhan Bokeikhan University

Қазақстан, Семей

(e-mail: ergan1965@mail.ru)

Кәмелетке толмағандар мен кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық сипаттағы қылмыстық әрекеттерді сотқа дейінгі тергеудің ерекшеліктері

Аннотация. Кәмелетке толмағандар мен балаларға қатысты жыныстық сипаттағы қылмыстық әрекеттерді сотқа дейінгі тергеудің ерекшеліктері» балалардың жыныстық қол сұғылмаушылығына бағытталған аса ауыр қылмыстарды тергеумен байланысты негізгі аспектілер мен проблемалар болып саналады. Автор зардап шеккендердің әлсіз жағдайын және олардың жасын ескере отырып, сотқа дейінгі тергеуді жүргізу үшін қажетті нақты әдістер мен тәсілдерді талдайды. Жұмыста мұндай істерді жүргізудің құқықтық, психологиялық және іс жүргізу ерекшеліктері, оның ішінде моральдық нормаларды сақтау және кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау қажеттілігі егжей-тегжейлі сипатталған. Тергеудің тиімділігін арттыру және зардап шеккендерге келтірілген зиянды барынша азайту мақсатында халықаралық тәжірибеге және ұлттық заңнаманы жетілдіру бойынша ұсыныстарға ерекше назар аударылды.

Негізгі сөздер: қылмыс; зорлық-зомбылық; әрекет; жыныстық сипаттағы; сот-медициналық ұсыныс, тактика және әдіс.

Е.К. Утебаев¹, Р.Х. Темиргазин¹, С.Б. Кенжебаева¹

¹Alikhan Bokeikhan University

Қазақстан, Семей

(e-mail: ergan1965@mail.ru)

Особенности досудебного расследования преступных действий сексуального характера в отношении несовершеннолетних и малолетних

Аннотация. Особенности досудебного расследования преступных действий сексуального характера в отношении несовершеннолетних и малолетних» рассматриваются ключевые аспекты и проблемы, связанные с расследованием особо тяжких преступлений, направленных против половой неприкосновенности детей. Автор анализирует специфические методы и подходы, необходимые для проведения досудебного расследования, с учетом уязвимого положения жертв и их возраста. В работе подробно описываются правовые, психологические и процессуальные особенности ведения таких дел, включая необходимость соблюдения этических стандартов и защиты прав несовершеннолетних. Особое внимание уделено международной практике и рекомендациям по совершенствованию национального законодательства для повышения эффективности расследования и минимизации вреда для жертв.

Ключевые слова: криминал; насилие; действия; сексуальный характер; криминалистическая рекомендация, тактика и методика.

Ү.К. Utebaev¹, R.Kh. Temirgazin¹, S.B. Kenzhebaeva¹

¹Alikhan Bokeikhan University

Kazakhstan, Semey

(e-mail: ergan1965@mail.ru)

Criminalistic prevention of sexual criminal actions against minors

Annotation. Features of pre-trial investigation of criminal acts of a sexual nature in relation to minors and children» are considered the main aspects and problems associated with the investigation of extremely serious crimes aimed at the sexual inviolability of children. The author analyzes the specific methods and approaches necessary for conducting a pre-trial investigation, taking into account the weak condition of the victims and their age. The work details the legal, psychological and procedural features of conducting such cases, including the need to comply with moral standards and protect the rights of minors. Special attention was paid to international practices and recommendations for improving national legislation in order to increase the effectiveness of the investigation and minimize damage to victims.

Keywords: Criminal; violence; acts; sexual nature; forensic advice, tactics and techniques.

Кіріспе. Зерттеу тақырыбы және мақала мазмұнының өзектілігі келесідей. Зорлау немесе жыныстық зорлық-зомбылықпен жасалған қылмыстық әрекеттерді сотқа дейінгі тергеу әдістемесіне қатысты әртүрлі дәрежедегі және мазмұндағы ғылыми жұмыстар негізінен 2020 жылдың қаңтарынан бастау алады. Мысалы, кәмелетке толмаған және кәмелетке толмаған, зорлық-зомбылықсыз жыныстық қылмыстар үшін зорлау және қылмыстық зорлық-зомбылық әрекеттерін сотқа дейінгі тергеу әдісі бойынша келесі авторлардың еңбектері бар.

Сонымен, Ресей Федерациясының бірқатар ғалымдары аталған мәселені зерттеген, олардың қатарына В. А. Брусенцева [1, б.20], А.В. Иванов [2, б. 12], М. М. Милованова [3, б. 11] және басқалар.

Қазақстан Республикасында А.С.Жиенбаев [4, б.5], Келменбетов Т.Т. [5, б.12], А.Н. Ахпанов, Б.З. Байжасаров және А.А. Короткевич [6, б.10], Д.У. Балғымбеков [7, б. 43] және басқалары негізінен кісі өлтіруді ұйымдастырумен және тергеумен байланысты адамға қатысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеудің жеке әдістемесінің мәселелері болып табылады. Бұл жұмыстардың барлығы 2011 жылдан басталады.

Шетелдік авторлардың жарияланымдары күнтізбелік уақыттың ұқсас көрсеткішіне ие және адамға қарсы қылмыстарды сотқа дейінгі тергеу әдістемесінің жалпы мәселелеріне назар аудара отырып, зорлаудың қылмыстық сипаттамасын қарастырады. Мысалы, Ле Ван Ди Және Буй Чан Кен [8], М. Мейсон [9, б.79], Д.Н. Витанто [10, б.1] және басқалары мұны өз еңбектерінде зерттеді.

Шетелдік авторлар ұсынған «зорлаудың қылмыстық сипаттамаларының» жоғарыда аталған анықтамасын нақтылау қажет. Мүмкін, категориялық аппарат ретіндегі термин криминология тақырыбына қатысты шығар. Криминализмде қылмыстардың криминалистік сипаттамасы термині қолданылады, ол дерексіз категория ретінде жасалған қылмыс туралы алғашқы

криминалистік маңызды ақпаратты және қылмыстық құқық бұзушылықтың қалған іздерін локализациялаудың ықтимал орындарын анықтайды. Төменде, мақалада біз кәмелетке толмағандар мен кәмелетке толмағандарға қатысты зорлау және зорлық-зомбылықпен жыныстық қатынасқа байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтардың сот-медициналық сипаттамасы туралы өз көзқарасымызды қорытындылаймыз.

Иә, жоғарыда аталған зерттеулердің барлығы құнды, бірақ олар кәмелетке толмағандар мен кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық зорлық-зомбылық пен қылмыстық зорлық-зомбылық әрекеттерін сотқа дейінгі тергеудің сот-медициналық әдістемесінің әзірленген теориялық ережелерін қолдануға толық жауап бермейді. Сондықтан, кем дегенде, қысқа уақыт ішінде кәмелетке толмағандар мен кәмелетке толмағандарға қатысты жасалған жыныстық зорлық-зомбылық пен қылмыстық зорлық-зомбылық әрекеттерін, оның ішінде сот-медициналық маңызы бар ақпараттың жетіспеушілігі жағдайында сотқа дейінгі тергеу алгоритмін ұсыну қажеттілігі туындады. Кешенді сот-тактикалық операция ретінде тергеу және жасырын тергеу әрекеттерін жүргізу түріндегі әлеуметтік қауіпті мінез-құлықты сотқа дейінгі тексерудің ұсынылған алгоритмі елдің тергеу-жедел-ізвестіру аппаратын жыныстық зорлық-зомбылық пен қылмыстық әрекеттерге қарсы арсеналмен жабдықтауға мүмкіндік береді.

Мақсаттар мен міндеттер негізінен жоғарыда аталған жағдайлармен анықталады және келесіге дейін қысқарады. Бұл мақаланың мақсаты-кәмелетке толмағандар мен кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық зорлық-зомбылық пен қылмыстық зорлық-зомбылық әрекеттеріне қарсы күрестің тиімділігін арттыруға бағытталған ғылыми негізделген сот-медициналық ұсыныстарды әзірлеу. Оның ішінде біз тергеушінің осы түрдегі қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеу сатысындағы жұмысын көрсетуге, қылмыстық процестің осы кезеңінде

оларды қандай міндеттермен және қандай сот-медициналық құралдармен және әдістермен шешетінін анықтауға тырысамыз.. Бұған жету үшін келесі міндеттерді шешу қажет болады. Осылайша, қылмыстық істі сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталу кезеңінің құқықтық белгілері мен нақты мазмұнын анықтаңыз; кәмелетке толмағандар мен кәмелетке толмағандардың жыныстық иммунитетіне және жыныстық дамуына қарсы әлеуметтік қауіпті әрекеттерге қарсы қылмыстық-құқықтық күрес практикасын жан-жақты талдау; қылмыстық құқық бұзушылықтың осы түріндегі қылмыстық істерді сотқа дейінгі тергеу сатысында тергеушінің жұмысын ұйымдастыру механизмін зерттеу; оқиға болған жерді тексеру, сот сараптамаларын тағайындау және іс жүргізу.; қылмыстың белгілерін анықтау, оларды қылмыстық іс материалдарында біріктіру, ғылыми және арнайы білімдерді пайдалана отырып, одан әрі зерттеулер жүргізу және қылмыстың осы түрін дәлелдеу пәнінде оларды қолданудың басқа криминалистік әдістерін ажырату; кәмелетке толмағандар мен кәмелетке толмағандардың жыныстық қол сұғылмаушылығына және жыныстық дамуына қарсы қылмыстармен күресудің халықаралық-құқықтық тарихи тәжірибесін зерделеу.

Зерттеу әдістемесі тақырыпты жан-жақты зерттеуге бағытталған бірқатар әдістерді қамтиды. Зерттеуде қолданылатын негізгі әдістер кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық қылмыстар туралы статистикалық мәліметтерді талдау және синтездеу, сотқа дейінгі тергеудің қолданыстағы әдістерін салыстырмалы талдау, сондай-ақ тергеу әрекеттерінің алгоритмдерін модельдеу болып табылады. Сондай-ақ ауыр және аса ауыр қылмыстарды тергеу тәжірибесін бақылау және жалпылау сияқты эмпирикалық әдістер қолданылды. Сонымен қатар, қылмыстың осы түрінің алдын алу бойынша ұсыныстар әзірлеу үшін нормативтік құжаттар мен криминалистикалық әдебиеттерді құқықтық талдау әдісі қолданылды.

Негізгі бөлім. Осылайша, қазіргі

уақытта кәмелетке толмағандар мен кәмелетке толмағандардың жыныстық иммунитетіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтармен қарқынды күресу қажеттілігі ерекше маңызға ие болуда. Кәмелетке толмаған және кәмелетке толмаған баланы зорлаудың сот-медициналық ерекшеліктері ссы бапта көзделген Қазақстан республикасының қылмыстық заңнамасының ережелеріне негізделген. Зорлау және жыныстық сипаттағы зорлық-зомбылық қылмыстық әрекеттерінің сот-медициналық ерекшеліктері мұндай авторлардың еңбектерінде дерексіз категория және сотқа дейінгі тергеудің жалпы және жеке әдістемесінің құрылымдық элементі ретінде сипатталған. Мысалы, Кадонцев Ю.В. [12, б.16], Кийко Л.Н. [13, б.14] және басқалар. Әзірленген бұл ережелер шабуылға дейін жарияланып, ұсынылды. Кәмелетке толмаған және кәмелетке толмаған адамға қатысты жыныстық зорлық-зомбылық пен қылмыстық зорлық-зомбылық әрекеттерін сотқа дейінгі тергеудің жеке әдістемесінің бұл құрылымдық элементі Қазақстан Республикасының қолданыстағы тергеу практикасында айқындалған белгілермен толықтырылған.

Мәселен, тек 2021 жылдың қаңтар-қараша айларында, Қазақстан Республикасы бас прокуратурасының құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитетінің мәліметі бойынша, елімізде кәмелетке толмағандар мен кәмелетке толмағандардың жыныстық иммунитетіне қарсы 680 қылмыс тіркелген. Олардың ішінде зорлау 48 пайызға, яғни 117-ден 174-ке дейін өсті.

2022 жылы кәмелетке толмағандар мен кәмелетке толмағандарға қатысты 224 зорлау, жыныстық сипаттағы 201 қылмыстық іс-әрекет фактісі, кәмелетке толмаған балаларға қатысты 140 әлеуметтік қауіпті іс-әрекет тіркелді.

2023 жылдың бірінші жартыжылдығында кәмелетке толмағандар мен балаларға 165 шабуыл, 86 жыныстық зорлық және 54 балаға шабуыл жасалды.

Қылмыстың бұл түрінің кешігуі жоғары екенін есте ұстаған жөн, мұның

бәрі үмітсіз қорытындыға әкеледі. Елдегі қылмыстық құқық бұзушылықтардың осы түрлеріне қатысты қылмыстық жағдай қауіпті болып қала береді. Қылмыстық Кодекстің 124-бабы, қылмыстық құқық бұзушылық субъектісі үшін «кәмелетке толмағандарды бұзу» зорлау және жыныстық зорлық-зомбылық түріндегі аса ауыр әлеуметтік қауіпті әрекетті жүзеге асыруға алдын ала дайындық актісі ретінде әрекет етеді. Қарастырылып отырған қылмыстық құқық бұзушылықтар кәмелетке толмағандар мен кәмелетке толмағандардың жыныстық қол сұғылмаушылығына және моральдық жыныстық дамуына қарсы бағытталған [14].

Кәмелетке толмағандар мен кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық сипатындағы қылмыстық жыныстық әрекеттердің алдын алу және Алдын алу бойынша нұсқаулық ретінде біз 2021 жылдан 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасын қолданамыз, сонымен қатар қазақстан республикасы президентінің жолдауына назар аударамыз.. 2010 жылдан бастап 2020 жылға дейінгі құқықтық саясаттың алдыңғы тұжырымдамасы аяқталды [15].

Осылайша, Қазақстан республикасының президенті Қ.К. Тоқаев Қазақстан халқына жолдаған жолдауында «Қазақстан жаңа шындықта: әрекет ету уақыты», 2021 жылғы 1 қыркүйекте екенін атап өтті. «Кәмелетке толмағандарға қатысты кез келген зорлық-зомбылық үшін жаза күшейтілді. Балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету, әйелдер мен балаларға қатысты қылмыстардың алдын алу және алдын алу туралы заң күшіне енді» [16].

Соңғы жылдары қазақстанда қайғылы оқиғалар кеңінен танымал болды. Мәселен, 2018 жылдың наурыз айында Оңтүстік Қазақстанның Абай ауылында жергілікті жасөспірімдер 7 жасар баланы ұзақ уақыт бойы жыныстық зорлық-зомбылыққа ұшыратқан. 2018 жылдың 4 шілдесінде Қызылорда қаласында үшінші сынып оқушысы зорланып, анасы қызын құтқармақ болған кезде тұншықтырып өлтірілген. 2019 жылдың қараша айында Тараз қаласындағы мектеп дәретханасында

белгісіз біреу 12 жасар қызды зорлаған. 2020 жылдың наурыз айында Алматы облысы, Талдыбұлақ ауылындағы қараусыз қалған жертөледе 7 жасар қызды зорлады, бұл тек қоғамдық наразылықты тудырды және істер сотқа дейінгі тергеудің бірыңғай тізілімінде тіркелді [17].

Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінің 120 және 121-баптары, сондай-ақ ашық жарияланған авторлардың ғылыми еңбектерін талдау негізінде, мысалы, Е.В. Лялина. [18, б.8], Резван А.П. [19], Филлипов А.Г. [20, б.624] және т. б., осы әлеуметтік қауіпті мінез-құлықтарды кәмелетке толмағандар мен кәмелетке толмағандарға қатысты зорлау және жыныстық зорлық-зомбылық әрекеттерінің сот-медициналық сипаттамасы ретінде сипаттауға тырысайық.

Жеке адамның жыныстық қол сұғылмаушылығына және жыныстық бостандығына қарсы қылмыстардың ішінде екі – жыныстық зорлау және зорлық-зомбылық әрекеттері өте ауыр қылмыстардың құрамын құрауы мүмкін. Бірақ бұл қылмыстардың өзіне тән ауырлығын елемеуге болмайды, өйткені олар моральдық принциптерді таптап, үлкен әлеуметтік резонанс пен терең алаңдаушылық тудырады, әсіресе жыныстық маньяктар жасаған жағдайларда. Соңғы кездері бұл агрессиялардың айрықша ерекшелігі олардың тобына көбінесе жастардан, кәмелетке толмағандардан тұратын топтың қатысуы және серіктестер мен әйелдердің қатысуы болды. Зорлау жәбірленушіні қорлаумен, қорлаумен және азаптаумен, кейде денені қорлаумен, жәбірленушіні өлтірумен бірге жүреді. Жыныстық маньяктардың қылмыстары дәйекті, адамдарда қорқыныш пен үрей тудырады.

Осыған байланысты кәмелетке толмағандар мен балаларға қарсы бағытталған жыныстық қатынас үшін қылмыстық жауаптылық нормалары жеткілікті түрде тиімді жұмыс істемейді деген қорытынды жасауға болады. Бұл нормаларда бағалаудың көптеген тұжырымдамалары, анық емес және дерексіз түсіндірмелер бар, қылмыстық

мінез-құлықтың барлық түрлері сипаттала бермейді, нәтижесінде тергеу аппараты мен криминалдық Полиция қылмыстың бұл түрімен күресуде қиындықтарға тап болады. Өздеріңіз білетіндей, ғалымдардың көпшілігі кәмелетке толмағандар мен кәмелетке толмағандардың жыныстық иммунитетіне қарсы қылмыстардың алдын алу мен күресудің тиімді әдісі дәл жасалған қылмыстық заң және оны дұрыс қолдану деп санайды. Қылмыстық іс бойынша жиналған дәлелдемелерді нақты зерделеу және талдау осы қылмыстарға қарсы күрестің тиімді және қолайлы әдістерін жасауға және қылмыстық құқық нормасын іске асыру тетігін жетілдіруге бағытталған.

Қазақстандағы нақты жағдай жыныстық қатынастар саласындағы қылмыстарға қарсы іс-қимыл әдістерін басқаша енгізу және оларға түбегейлі шаралар қолдану қажеттілігін көрсетеді. «Күрес» термині қылмыстық құқықтың, криминологияның, қылмыстық іс жүргізу құқығының және сот медицинасының категориялық аппаратының түсінігі ретінде заң әдебиеттеріндегі қылмыспен күресу мақсатына жетудің құралдарын білдіреді. «Күрес» сөзінің түсіндірмесі «...бір нәрсені болдырмауға, бір нәрсені жоюға деген ұмтылыс» [21, б.53].

Сотқа дейінгі тергеу барысында жыныстық сипаттағы зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша кешенді шаралар қолданылады. Олар қылмыстық-құқықтық, криминологиялық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистік сипатқа ие. Жоғарыда келтірілген тізім шамамен алынған және қазіргі типтік тергеу жағдайына, мән-жайларына және сотқа дейінгі тергеудің бірыңғай тізілімінде тіркелген белгілі бір қылмыстық іс бойынша қылмысқа қатысушыларға сәйкес егжей-тегжейлі сипатталған.

Кәмелетке толмаған немесе кәмелетке толмаған жәбірленушіден жауап алу ең жауапты тергеу әрекеті болып табылады, оның нұсқаулары маңызды дәлелдер болып табылады. Сондықтан жауап алу бәрін, тіпті ең кішкентай, елеусіз болып көрінетін бөлшектерді де жәбірленуші қамтитындай етіп құрылымдалған болуы керек. Кәмелетке

толмаған немесе кәмелетке толмаған жәбірленушінің айғақтарының егжей-тегжейлі және нақтылануы зорлаушыны әшкерелеуге ғана емес, сонымен бірге өтініш берушілердің жақын ересек адамдағы талаптарының дұрыстығын оларды басқа объективті жағдайлармен салыстыру арқылы тексеруге мүмкіндік береді. Мұндай сараптама осы айғақтарды біріктіруге мүмкіндік береді, бұл әсіресе зорлау жағдайында өте маңызды. Сот практикасында жәбірленуші алдын-ала тергеу барысында, сотта сотталушының туыстарының немесе жәбірленушінің ықпалымен әшкереленіп, басқа себептермен айғақтарын түбегейлі өзгерткен, барлық кінәні өз мойнына алған жағдайлар көп. Зорлау жағдайында жәбірленушіден жауап алу жәбірленушіден адамға қатысты басқа да ауыр қылмыстар үшін жауап алудан ерекшеленеді. Себебі, мұндай жәбірленушіден жауап алу кезінде оның өмірінің ең жақын тұстарын қозғау керек, ол әрқашан жақын адамдарына айта бермейтін фактілер мен оқиғаларға тоқталу керек. Осы тергеу аясында А. Ивановтың пікірімен келіскен орынды [22, б.67]. Ол тергеуші әйел алдын-ала және одан кейінгі жауап алуды тапсыруы керек деп талап етеді.

Біз бұл шартпен келісеміз және кәмелетке толмаған немесе кәмелетке толмаған жәбірленушіден жауап алуды тәжірибелі тергеушіге немесе әйел тергеушіге тапсыру ұсынылады: жәбірленуші ұялшақ болады және қылмыстың егжей-тегжейлері туралы толығырақ айтып береді. Оның ішінде тұрақты негізде сотқа дейінгі тергеу полициясы аппаратында қылмыстық құқық бұзушылықтың осы түрін алғашқы тергеуде тәжірибесі бар тергеушілер болуы мүмкін.

Кәмелетке толмағандар мен кәмелетке толмағандарды зорлау фактісі бойынша сотқа дейінгі тергеу ең үлкен қиындық екені белгілі. Бұл балалардың психикасының ерекшеліктеріне, олардың қиялға бейімділігіне, ұсыныс жасау қабілетіне, адекватты өмірлік тәжірибенің болмауына байланысты. Тергеу практикасы көрсеткендей, бұл қылмыстар

әдетте қасақана ниетпен жасалады. Әр түрлі сылтаулармен балаларды қылмыстық жоспардың орындалуына ешкім кедергі бола алмайтын жерлерге апарады немесе тартады. Осыған байланысты қылмыстық фактіні немесе оқиғаны сотқа дейінгі тергеудің бірыңғай тізіліміне тіркеу басталған сәттен бастап дереу жасырын тергеу әрекеттерін бастау қажет. Сотқа дейінгі тергеудің осы кезеңінде жасырын тергеу әрекеттерінің немесе жедел іздестіру шараларының мақсаты күдіктілерді немесе күдіктілерді анықтау, іздеу және қамауға алу болып табылады. Егер бұл шаралар сәтті болса, күдікті тексеріліп, содан кейін тексеріліп, қылмыс жасаған кезде оның киіміне тексеріліп, қажет болған жағдайда оның үйінде немесе басқа жерде тінту жүргізіліп, қылмыс киімдері мен құралдары табылуы керек. Жәбірленуші мен күдіктінің киімін, іш киімін және іш киімін тексеруден басқа, қылмыс болған жерді де тергеуге болады: жәбірленуші мен күдіктінің арасындағы күрестің іздерін, онда не қалғанын, іздерін анықтау.

Оның ішінде жәбірленушіден жауап алумен қатар, жыныстық зорлық-зомбылық әрекеті бойынша шұғыл тергеу әрекеттеріне оқиға болған жерді мұқият тексеру, жәбірленуші мен күдіктіні сот-медициналық тексеру, күдіктіден жауап алу жатады. Зорлауға күдікті адамды уақтылы тексерудің, сондай-ақ оның киімдері мен іш киімдерін тексерудің маңызы зор. Жыныстық зорлық-зомбылық туралы істерді сотқа дейінгі тергеу кезінде жүзеге асырылуы мүмкін тергеу әрекеттерінің бірі-сол жерде нұсқауларды тексеру және нақтылау, тергеу экспериментін жүргізу, бетпе-бет ставка және сот сараптамасының басқа түрлері. Кәмілетке толмаған және кәмілетке толмаған адамға қатысты зорлау және жыныстық зорлық-зомбылық әрекеттерінің сот-медициналық профилактикасының қисынды қорытындысы, әрине, айыптау қорытындысымен сотқа жіберілген қылмыстық іс болып табылады, оған сәйкес қылмыстық құқық бұзушылық субъектісінің әрекетіне немесе әрекетсіздігіне дұрыс құқықтық баға беріледі. қабылданады. әлеуметтік қауіпті

әрекеттердің осы түрлерімен бөлісетін адамдар.

Қорытындылай келе, біз мақалада келтірілген зерттеудің қысқаша мазмұнын береміз. Жәбірленушілердің осалдығының жоғары дәрежесін және олардың физикалық және психикалық денсаулығына ұзақ мерзімді әсерін ескере отырып, сотқа дейінгі тергеу кәмілетке толмағандардың құқықтары мен мүдделерін қорғауға бағытталған ерекше тәсілді қажет етеді. Құқықтық базаны және қолданыстағы тәжірибені талдау халықаралық стандарттарды ескере отырып, заңнамалық және тергеу процестерін жетілдіру қажеттілігін көрсетті, бұл осындай қылмыстарға қарсы күрестің тиімділігін арттырады. Психология және педагогика саласындағы мамандардың қатысуын көздейтін пәнаралық тәсілді енгізу де балалардың қайталама жарақаттарын барынша азайтуға көмектесетін маңызды аспект болып табылады. Осылайша, мақалада кәмілетке толмағандарды жыныстық қылмыстық әрекеттерден қорғауға бағытталған құқықтық тетіктер мен рәсімдерді одан әрі дамыту және жетілдіру қажет, бұл сот төрелігінің сапасын жақсартуға және балалардың құқықтарын қорғау жүйесін нығайтуға көмектеседі деген қорытындыға келді. Мұны жергілікті полиция қызметінің полиция қызметкерлерінің, мектеп психологтарының, сынып жетекшісінің көмегімен жасауға болады. Мүмкін педофилияға бейім адамдар мүмкіндігінше заңды бақылауға алынады. Көп пәтерлі үйлер кәмілетке толмағандар мен кәмілетке толмағандарға қатысты жыныстық зорлық-зомбылық көрсетуі мүмкін адамдардың ықтимал қылмыстық құқық бұзушылықтары мен маргиналды мінез-құлқы туралы сенімді ақпаратты дәл алуы керек. Бұл ақпарат жергілікті учаскелік полиция қызметі мен Криминалдық Полицияның жедел-іздестіру аппаратына құқылы. Халық арасында заңдарды түсіндіру, оның ішінде интернеттің әлеуметтік желілерін пайдалану бойынша жұмыстарды жүйелі және мақсатты түрде жүргізу қажет. Бұл әңгімелерде зорлық-зомбылықтың нақты

себептері мен жағдайларын, оларды жоюдың әдістері мен әдістерін ашқан жөн. Жыныстық зорлық-зомбылыққа қарсы бағдарламаны сәтті әзірлеу және осы саладағы барлық өзгерістерді бақылау үшін жәбірленушілер мен қылмыс жасаған адамдардың жынысы, жасы, әлеуметтік жағдайы туралы статистиканы жүргізу қажет. Жыныстық қылмыстар, оның ішінде әлеуметтік зерттеулер бойынша ауқымды ғылыми зерттеулер жүргізілуі керек. Бұл мәселелер бұқаралық ақпарат құралдарында жеткілікті түрде жариялануы керек. Балалар мен жастарға келетін болсақ, үкімет барлық стратегиялар мен бағдарламаларда гендерлік проблемаларды есепке алу бойынша белсенді саясатты жүзеге асыруға ықпал етуі керек. Сонымен қатар, жәбірленушілерді алғашқы тергеу және қылмыстық сот ісін жүргізу кезінде оңалту орталықтарына орналастыру арқылы барынша қорғауды қамтамасыз ету. Қадағалау органдары-прокуратураның, алдын ала және сот тергеу органдарының жергілікті учаскелік полиция қызметкерлерінің қоғамдық қауіпсіздік қызметтерінің қызметін дәл бақылауы. Жылы мезгілде-көктемде, жазда және күзде демалыс орындары мен ұйымдары, оның ішінде кәмелетке толмағандар мен жас балалар үшін белгіленген жерлерде ерте профилактикалық шараларға ерекше назар аудару қажет. Полицияда, прокуратурада және соттарда қылмыстық зорлық-зомбылықтың құрбаны болғандар үшін әлеуметтік цифрлық желілер мен сенім телефондарының жұмысын үнемі қамтамасыз ету қажет. Полиция қызметкерлері мен қылмыстық процестің басқа да лауазымды тұлғалары көмек сұраған әрбір өтінішке дереу жауап беріп, қылмыстық зорлық-зомбылық құрбанына хабарлауы керек. Оның ішінде, сотқа дейінгі субъектілер күдіктімен және оның жақындарымен одан әрі жақындасу жағдайында жәбірленушінің өтініші болған жағдайда немесе өз қалауы бойынша мәжбүрлеу шарасын жүргізуге құқылы. Қылмыстық Іс жүргізу кодексінің 165-бабы, қауіпсіздік туралы бұйрық, зорлаушыға қарсы бағытталған [23]. Отбасының әрбір мүшесі, сондай-ақ

кәмелетке толмаған немесе кәмелетке толмаған жыныстық зорлық-зомбылық құрбаны сот шешімі шыққан сәттен бастап оның қорғауында болуы мүмкін.

Список литературы

1. Брусенцева В.А. Методика расследования ненасильственных сексуальных преступлений: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09: Воронеж, 2005 202 с.
2. Иванов А.В. Расследование изнасилований малолетних: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09: Казань, 2004 262 с.
3. Милованова М.М. Методика расследования сексуальных преступлений, совершаемых в отношении малолетних детей: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09: Москва, 2003 239 с.
4. Жиенбаев А.С. Особенности расследования убийств по найму с использованием тактических операций: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Алматы: Изд-во Академии МВД РК, 2000. — 28 с.
5. Кельменбетов Т.Т. Организация и тактика раскрытия убийств, совершенных по найму: по материалам Республики Казахстан: диссертация ... кандидата юридических наук: 12.00.09. - Алматы, 2006. - 202 с.
6. Ахпанов А.Н., Байжасаров Б.З., Короткевич А.А. Убийства по найму: проблемы преактивного расследования: Монография. — Алматы: Жеті жарғы, 2007. — 200 с.
7. Балгимбеков Д.У. Расследование неочевидных убийств (2010).
8. Ле Ван Дык, Буй Чан Кыонг Роль изучения криминальных характеристик в собирании доказательств по расследованию изнасилования // Закон и право. 2019. №10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-izucheniya-kriminalnyh-harakteristik-v-sobiranii-dokazatelstv-po-rassledovaniyu-iznasilovaniya> (дата обращения: 21.07.2022).
9. Mason, M. 2016. “The ‘preparatory’ and ‘argumentation’ stages of police interrogation: A linguistic analysis of a criminal investigation”. *Language & Communication* 48:79-87 <https://doi.org/10.1016/j.langcom.2016.03.001>
10. Witanto, J.N., Lim, H., & Atiquzzaman, M. 2018. “Smart government framework with geo-crowdsourcing and social media analysis”. *Future Generation Computer Systems* 89:1-9. [ems 89:1-9. https://doi.org/10.1016/j.future.2018.06.019](https://doi.org/10.1016/j.future.2018.06.019)
11. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 09.09.2024 г.) // Юрист. [Электронный ресурс] URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252 (Дата обращения 15.09.2024)
12. Кадонцев Ю.В. Методика расследования изнасилований, совершенных лицами молодежного возраста (18 - 25 лет). Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Кадонцев Ю.В. - Уфа, 2001. - 280 с.
13. Кийко Л.Н. Особенности первоначального этапа расследования изнасилований, совершенных группой лиц: диссертация ... кандидата юридических наук: 12.00.09 / Кийко Леонид Николаевич; [Место защиты: Рост. юрид. ин-т МВД РФ]. - Ростов-на-Дону, 2008. - 179 с.
14. Данные Комитета правовой статистики и специальных учетов при Генеральной прокуратуре РК. – Нур-Султан, 2021-2023. // [Электронный ресурс] URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/pravstat?lang=ru> (Дата обращения 15.09.2024)
15. Концепция правовой политики РК до 2030 года. Указ Президента РК от 15 октября 2021 г. за № 674. – Нур-Султан, Ак-Орда // Информационная-правовая система нормативно правовых актов Республики Казахстан // [Электронный ресурс] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674> (Дата обращения 19.09.2024)
16. Президент РК Токаев К-Ж.К. Послание народу Казахстана: «Справедливый Казахстан: закон и порядок, экономический рост, общественный оптимизм». – Нур-Султан, Ак-Орда, 02 сентября 2024 г. // [Электронный ресурс] URL: <https://primeminister.kz/ru/addresses/01092021> (Дата обращения 20.09.2024)
17. Дело 7-летнего мальчика из села Абай: Приговор насильникам пересмотрели в суде // [Электронный ресурс] URL: <https://otyrar.kz/2019/03/delo-7-letnego-malchika-iz-sela-abaj-prigovor-nasilnikam-peresmotreli-v-sude/> (Дата обращения 20.09.2024)
18. Лялина Е.В. Первоначальный этап расследования изнасилований, совершаемых группой несовершеннолетних. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Лялина Е.В. - Саратов, 2006. - 246 с.
19. Резван А.П. Криминалистика. Электронный учебник. // [Электронный ресурс] URL: <https://obuchalka.org/2014063078617/kriminalistika-uchebnik-rezvan-a-p-subbotinoy-m-v-kolosova-n-f-mogutina-r-i-2006.html> (Дата обращения 20.09.2024)
20. Криминалистика. Полный курс в 2 ч. Часть 2: учебник для бакалавриата и специалитета / В. В. Агафонов [и др.]; под общей редакцией В. В. Агафонов, А. Г. Филиппова. — 6-е изд., перераб. и доп. — Москва: Издательство Юрайт, 2020. — 349 с. — (Бакалавр и специалист). — ISBN 978-5-534-06450-6. — Текст: электронный // ЭБС Юрайт [сайт]. — URL: <https://urait.ru/bcode/449420> (дата обращения: 20.09.2024).
21. Ожегов С.И. Словарь русского языка. – Москва, 1983. – 816 с.
22. Иванов Антон Викторович Психологические особенности работы с потерпевшими при расследовании уголовных дел об изнасиловании малолетних // ВЭПС. 2019. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-osobennosti-raboty-s-poterpevshimi-pri-rassledovanii-ugolovnyh-del-ob-iznasilovanii-maloletnih> (дата обращения: 21.09.2024).
23. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 05.09.2024 г.) // Юрист. [Электронный ресурс] URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575852#sub_id=0 (Дата обращения 21.09.2024)

Reference

1. Brusenceva V.A. Metodika rassledovaniya nenasil'stvennyh seksual'nyh prestuplenij: Dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.09: Voronezh, 2005 202 c.
2. Ivanov A.V. Rassledovanie iznasilovaniy maloletnih: Dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.09: Kazan', 2004 262 c.
3. Milovanova M.M. Metodika rassledovaniya seksual'nyh prestuplenij, sovershaemyh v otnoshenii maloletnih detej: Dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.09: Moskva, 2003 239 c.
4. ZHienbaev A.S. Osobennosti rassledovaniya ubijstv po najmu s ispol'zovaniem takticheskikh operacij: Avtoref. dis. ... kand. yurid. nauk. — Almaty: Izd-vo Akademii MVD RK, 2000. — 28 s.
5. Kel'menbetov T.T. Organizaciya i taktika raskrytiya ubijstv, sovershennyh po najmu: po materialam Respubliki Kazahstan: dissertaciya ... kandidata yuridicheskikh nauk: 12.00.09. - Almaty, 2006. - 202 s.
6. Ahpanov A.N., Bajzhasarov B.Z., Korotkevich A.A. Ubijstva po najmu: problemy preaktivnogo rassledovaniya: Monografiya. — Almaty: ZHeti zharyy, 2007. — 200 s.
7. Balgimbekov D.U. Rassledovanie neochevidnyh ubijstv (2010).
8. Le Van Dyk, Buj CHan Kyong Rol' izucheniya kriminal'nyh karakteristik v sobiraniy dokazatel'stv po rassledovaniyu iznasilovaniya // Zakon i pravo. 2019. №10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-izucheniya-kriminalnyh-karakteristik-v-sobiraniy-dokazatelstv-po-rassledovaniyu-iznasilovaniya> (data obrashcheniya: 21.07.2022).
9. Mason, M. 2016. "The 'preparatory' and 'argumentation' stages of police interrogation: A linguistic analysis of a criminal investigation". *Language & Communication* 48:79-87 <https://doi.org/10.1016/j.langcom.2016.03.001>
10. Witanto, J.N., Lim, H., & Atiquzzaman, M. 2018. "Smart government framework with geo-crowdsourcing and social media analysis". *Future Generation Computer Systems* 89:1-9. [ems 89:1-9. https://doi.org/10.1016/j.future.2018.06.019](https://doi.org/10.1016/j.future.2018.06.019)
11. Ugolovnyy kodeks Respubliki Kazahstan ot 3 iyulya 2014 goda № 226-V (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 09.09.2024 g.) // YUrist. [Elektronnyj resurs] URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252 (Data obrashcheniya 15.09.2024)
12. Kadoncev YU.V. Metodika rassledovaniya iznasilovaniy, sovershennyh licami molodezhnogo vozrasta (18 - 25 let). Dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.09 / Kadoncev YU.V. - Ufa, 2001. - 280 c.
13. Kijko L.N. Osobennosti pervonachal'nogo etapa rassledovaniya iznasilovaniy, sovershennyh gruppoj lic: dissertaciya ... kandidata yuridicheskikh nauk: 12.00.09 / Kijko Leonid Nikolaevich; [Mesto zashchity: Rost. yurid. in-t MVD RF]. - Rostov-na-Donu, 2008. - 179 s.
14. Dannye Komiteta pravovoj statistiki i special'nyh uchotov pri General'noj prokurature RK. – Nur-Sultan, 2021-2023. // [Elektronnyj resurs] URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/pravstat?lang=ru> (Data obrashcheniya 15.09.2024)
15. Konceptsiya pravovoj politiki RK do 2030 goda. Ukaz Prezidenta RK ot 15 oktyabrya 2021 g. za № 674. – Nur-Sultan, Ak-Orda // Informacionnaya-pravovaya sistema normativno pravovyh aktov Respubliki Kazahstan // [Elektronnyj resurs] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674> (Data obrashcheniya 19.09.2024)
16. Prezident RK Tokaev K-ZH.K. Poslanie narodu Kazahstana: «Spravedlivyj Kazahstan: zakon i poryadok, ekonomicheskij rost, obshchestvennyj optimizm». – Nur-Sultan, Ak-Orda, 02 sentyabrya 2024 g. // [Elektronnyj resurs] URL: <https://primeminister.kz/ru/addresses/01092021> (Data obrashcheniya 20.09.2024)
17. Delo 7-letnego mal'chika iz sela Abaj: Prigovor nasil'nikam peresmotreli v sude // [Elektronnyj resurs] URL: <https://otryar.kz/2019/03/delo-7-letnego-malchika-iz-sela-abaj-prigovor-nasilnikam-peresmotreli-v-sude/> (Data obrashcheniya 20.09.2024)
18. Lyalina E.V. Pervonachal'nyj etap rassledovaniya iznasilovaniy, sovershaemyh gruppoj nesovershennoletnih. Dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.09 / Lyalina E.V. - Saratov, 2006. - 246 c.
19. Rezvan A.P. Kriminalistika. Elektronnyj uchebnik. // [Elektronnyj resurs] URL: <https://obuchalka.org/2014063078617/kriminalistika-uchebnik-rezvan-a-p-subbotinoi-m-v-kolosova-n-f-mogutina-r-i-2006.html> (Data obrashcheniya 20.09.2024)
20. Kriminalistika. Polnyj kurs v 2 ch. CHast' 2: uchebnik dlya bakalavriata i specialiteta / V. V. Agafonov [i dr.]; pod obshej redakciej V. V. Agafonova, A. G. Filippova. — 6-e izd., pererab. i dop. — Moskva: Izdatel'stvo YUrajt, 2020. — 349 s. — (Bakalavr i specialist). — ISBN 978-5-534-06450-6. — Tekst: elektronnyj // EBS YUrajt [sajt]. — URL: <https://urait.ru/bcode/449420> (data obrashcheniya: 20.09.2024).
21. Ozhegov S.I. Slovar' russkogo yazyka. – Moskva, 1983. – 816 s.
22. Ivanov Anton Viktorovich Psihologicheskie osobennosti raboty s poterpevshimi pri rassledovanii ugolovnyh del ob iznasilovanii maloletnih // VEPS. 2019. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-osobennosti-raboty-s-poterpevshimi-pri-rassledovanii-ugolovnyh-del-ob-iznasilovanii-maloletnih> (data obrashcheniya: 21.09.2024).
23. Ugolovno-processual'nyj kodeks Respubliki Kazahstan ot 4 iyulya 2014 goda № 231-V (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 05.09.2024 g.) // YUrist. [Elektronnyj resurs] URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575852#sub_id=0 (Data obrashcheniya 21.09.2024)

Авторлар туралы мәліметтер / Информация об авторах / Information about authors

Утебаев Ержан Кенесович, кандидат юридических наук, профессор кафедры уголовно-правовых дисциплин юридического факультета Alikhan Bokeikhan University, г. Семей, Республика Казахстан, 070014 улица Абая 94, ergan1965@mail.ru 87775141309

Темиргазин Роман Хурматуллаевич, магистр юриспруденции, старший преподаватель кафедры уголовно-правовых дисциплин юридического факультета Alikhan Bokeikhan University, г. Семей, Республика Казахстан, 070014 улица Абая 94 temirgazin@gmail.com 87475000930

Кенжебаева Сара Болатбековна, магистр юридических наук, старший преподаватель кафедры уголовно-правовых дисциплин Alikhan Bokeikhan University, г. Семей, Республика Казахстан, 070014 улица Абая 94, kenzhebaevasara49@gmail.com

Өтебаев Ержан Кеңесұлы, заң ғылымдарының кандидаты, заң факультеті қылмыстық-құқықтық пәндер кафедрасының профессоры Alikhan Bokeikhan University, Семей қ., Қазақстан Республикасы, 070014 Абай көшесі 94, ergan1965@mail.ru 87775141309

Темиргазин Роман Хурматуллаевич, Қазақстан Республикасы, Семей қаласы, Alikhan Bokeikhan University Заң факультеті қылмыстық-құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, құқықтану магистрі, 070014 Абай көшесі 94 temirgazin@gmail.com 87475000930

Кенжебаева Сара Болатбекқызы, заң ғылымдарының магистрі, Alikhan Bokeikhan University қылмыстық-құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, Семей қ., Қазақстан Республикасы, 070014 Абай көшесі 94, kenzhebaevasara49@gmail.com

Yerzhan Kenesovich Utebaev, Candidate of Law, Professor of the Department of Criminal Law Disciplines of the Faculty of Law Alikhan Bokeikhan University, Semey, Republic of Kazakhstan, 070014 94 Abaya Street, ergan1965@mail.ru 87775141309

Temirgazin Roman Khurmatullayevich, Master of Jurisprudence, Senior Lecturer of the Department of Criminal Law Disciplines of the Faculty of Law of Alikhan Bokeikhan University, Semey, Republic of Kazakhstan, 070014 Abaya Street 94 temirgazin@gmail.com 87475000930

Kenzhebayeva Sarah Bolatbekovna, Master of Law, Senior Lecturer at the Department of Criminal Law Disciplines Alikhan Bokeikhan University, Semey, Republic of Kazakhstan, 070014 Abaya Street 94, kenzhebaevasara49@gmail.com